

حقوق کیفری عمومی (قسمت دوم)

پدیدآورنده (ها) : نجفی ابرندآبادی، علی حسین

حقوق :: نشریه قضاوت :: آذر و دی ۱۳۸۹ - شماره ۶۷

صفحات : از ۴۴ تا ۴۹

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/868811>

تاریخ دانلود : ۱۴۰۳/۱۱/۱۷

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

مقالات مرتبط

- حقوق کیفری؛ قسمت اول
- روابط میان پیشگیری وضعی و کنترل بزهکاری
- ارزش نمونه مو در سم شناسی پزشکی قانونی
- رویکردهای تفسیر قانون اساسی؛ با نگاهی به نظریات شورای نگهبان
- رویکرد منشأگرایی در تفسیر قانون اساسی و آثار آن در رویه ی شورای نگهبان
- چالش های اخلاقی اشتغال زنان برای خانواده (بررسی تطبیقی اسلام و فمینیسم و ارائه راهکارها)
- بررسی مجازات تکمیلی و تطبیق آن با نهادهای کیفری مشابه
- جایگاه «تعویق صدور حکم» در حقوق ایران با رویکردی تطبیقی به قوانین فرانسه، انگلستان و آلمان
- چالش های اجتماعی اشتغال زنان
- بررسی محرومیت از حقوق اجتماعی در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲
- مسئولیت مدنی ناشی از بازداشت غیر قانونی
- جستاری در دلایل نقلی تقسیم بندی حد -تعزیر

عناوین مشابه

- قاعده اضطرار در حقوق کیفری/ قسمت دوم
- مقالات: اجرای احکام کیفری در نظام دادرسی ایران در پرتو ملاحظات حقوق بشری با تأکید بر اسناد بین المللی - قسمت دوم
- پدیده قاچاق از منظر حقوق کیفری/ قسمت دوم
- نگاهی به موقعیت و جایگاه حقوق کیفری، اقتصادی ایران/ قسمت دوم
- مسئولیت کیفری ناشی از فعالیت در بورس (حقوق کیفری بورس) قسمت دوم (جرائم علیه فرایند صحیح انجام معاملات اوراق بهادار)
- حقوق والدین(قسمت دوم)
- امکان اعمال ضمانت اجراهای کیفری در مورد اشخاص حقوقی حقوق عمومی
- بررسی علمی پدید جنایی با حقوق کیفری عمومی از منظر جرم شناسی
- حمایت از منافع عمومی حقوق کیفری؛ مطالعه تطبیقی ایران و برخی کشورها
- بررسی جرم سقط جنین در حقوق ایران/ قسمت دوم

قسمت دوم

حقوق کیفری عمومی

◀ دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی

■ گفتار نخست: بررسی ماهیت، رسالت‌ها و

ماهیت جایگزین‌های حبس

۱- ماهیت جایگزین‌ها

اصولا ماهیت جایگزین‌ها را از دو جنبه می‌توان مورد توجه قرار داد:

الف) مفهوم عادی (عمومی)

ب) مفهوم حقوقی

الف) مفهوم عادی

از این جنبه، دو معیار عمده را می‌توان برای جایگزین‌ها در نظر گرفت:

۱- اندیشه فردی کردن مجازات

۲- اعطای امکان انتخاب به قاضی بین دو اقدام

همان‌گونه که پیش از این گفته شد اصطلاح

جایگزین‌های کیفری سالب آزادی برای نخستین بار در

سال ۱۹۷۵ وارد حقوق فرانسه شد. منظور از این بدیل‌ها

در قانون ۱۹۷۵ کیفرهایی بود که جایگزین زندان و یا

جریمه می‌شدند. این روند همچنان ادامه یافت تا آنکه در

سال ۱۹۸۳ قانون‌گذار فرانسه با تصویب قانون جدیدی

ضمانت اجراهای جدیدی را وارد حقوق فرانسه کرد

که در واقع تعبیر جدیدی از جایگزین‌ها تحت عنوان

مفهوم موسع آنها قلمداد می‌شد و این جایگزین‌ها شامل

کلیه مجازات‌ها و اقداماتی می‌شدند که در محیط باز

به اجرا درمی‌آمدند. این مفهوم شامل شیوه‌های اجرای

حبس در محیط غیربسته - مانند تعلیق - می‌گردید.

همچنین این مفهوم، جرح و تعدیل در مرحله اجرای

حبس را که از وظایف قاضی اجرای مجازات‌ها در

حقوق فرانسه به شمار می‌رود در بر می‌گیرد. اما در

قانون ۱۰۸۳ عده‌ای با مفهوم موسع جایگزین‌ها مخالفت

ورزیدند. اینان با اطلاع جرح و تعدیل در نحوه اجرای

حبس به عنوان جایگزین موافق نبوده و بدین ترتیب از

مفهوم مضیق جایگزین‌ها طرفداری کرده‌اند. در مفهوم

اخیر جایگزین، کیفری است که قاضی محکمه به عنوان

محکومیت اصلی به جای حبس در حکم خود پیش‌بینی

می‌کند.

ب) مفهوم حقوقی

از بعد حقوقی این پرسش مطرح شده است که

آیا این بدیل‌ها همان مجازات‌های معروف حقوق

جزا هستند یا اقدامات تامینی جرم‌شناسی محسوب

می‌شوند؟ قانون‌گذار فرانسوی در این مورد سکوت

اختیار کرده ولی دکترین فرانسه در این زمینه چنین

اظهارنظر نموده است: آقای ژان پرادل قاضی سابق

دادگستری فرانسه و استاد و مدیر کنونی موسسه علوم

جنایی پواتیه در این زمینه معتقد است که کیفرهای کوتاه

مدت حبس، توده وسیعی از مجازات‌ها را در حقوق

فرانسه تشکیل می‌دهند و با توجه به اینکه بر این کیفرها

از جهت «جرم‌زا بودن» اشکال وارد شده است بنابراین

لازم شد که اقدامات دیگری به جای آنها پیش‌بینی

شوند. بدین ترتیب قانونگذار فرانسوی برای به حداقل

رساندن معایب زندان‌های کوتاه‌مدت، تدابیر مختلفی را

پیش‌بینی کرد. از جمله اینکه گاه میزان آنها را در قانون

کاهش داد و یا از روش معافیت از مجازات استفاده

کرد. راه‌حل دیگری که قانون‌گذار فرانسه پیش‌بینی

کرده تکلیف قضات به مستند و مستدل نمودن احکام

کیفرهای کوتاه‌مدت حبس است و در نهایت تدبیر دیگر

قانون‌گذار فرانسه، «جایگزین‌های مجازات حبس» بوده

است. در قانون ۱۹۸۳ این جایگزین‌ها به عنوان کیفرهای

جایگزین حبس قلمداد شدند، نظیر متوقف کردن

خودرو، انجام خدمات عمومی و یا جریمه‌های روزانه.

به نظر آقای پرادل اگرچه عنوان این جایگزین‌ها کیفر

است اما بعضی می‌توان آنها را اقدام تامینی نیز تلقی کرد.

زیرا زمینه جامعه‌پذیری مجدد بزهکار را فراهم می‌سازند

و با سقوط مجدد او در بزهکاری مبارزه می‌کنند. با

وجود این، در کنار این قبیل جایگزین‌ها ضمانت

اجراهایی وجود دارند که از خاصیت سرکوب‌گر -

کیفری برخوردارند، نظیر تعلیق یا جریمه روزانه.

بنابراین آقای پرادل معتقد است از آنجا که این

جایگزین‌ها در قانون به عنوان کیفر قلمداد شده‌اند و

جایگزین حبس به عنوان کیفر اصلی می‌گردند، لذا

باید آنها را ضمانت اجراهای کیفری (مجازات) در نظر

گرفت، مضافاً به اینکه بسیاری از این بدیل‌ها رابطه‌ای با

موضوع جرم ارتكابی (مجرم) ندارند حال آنکه اقدامات

تامینی که ناظر بر حالت خطرناک‌اند معمولاً با موضوع

جرم (مباشر جرم) در ارتباطند.

در کنار جایگزین‌هایی که در حکم دادگاه قید

می‌شوند، جایگزین‌هایی در نحوه اجرای حبس هم

وجود دارند که در مفهوم موسع، جایگزین نام گرفته‌اند

چرا که یا سبب تحدید اجرای حبس یا انتفای آن

می‌گردند. در خصوص این قبیل جایگزین‌ها نیز باید

گفت که باز هم با جایگزین‌هایی با ماهیت دوگانه

مواجهیم؛ مثلاً خاصیت کیفری در تاسیس تعلیق بر

خاصیت اقدام تامینی آن برتری دارد اما در موردی چون

دستور مداوا و درمان، برعکس، وصف تامینی - تربیتی

آن بر وصف کیفری غلبه دارد، چرا که حکم مداوا و

درمان با حالت خطرناک مجرم در ارتباط است و یا

در مفهوم موسع، ممنوعیت انجام یک فعالیت، ضبط

آلت جرم یا ضبط شیء ناشی از جرم، جملگی به دنبال

جلوگیری از تکرار جرم (جرم ثانویه) هستند.

۲- فواید یا رسالت‌های جایگزین‌ها

عده‌ای از حقوق‌دانان معتقدند که برای گسترش

جایگزین‌ها سه معیار برای آنها به عنوان «رسالت‌های

جایگزین‌ها» می‌توان یاد نمود:

۱- اصلاح و درمان که در جریان آن مجرم‌ان مشمول

اقدامات جایگزین به جامعه مدنی سپرده می‌شوند و نماد

بارزی از سیاست جنایی مشارکتی به شمار می‌رود.

در ابتدا این کیفرهای حبس کوتاه‌مدت هستند و

توجه قانون‌گذاران را به خود جلب می‌کنند چرا که

مطالعات همواره نشان داده‌اند کیفرهای جایگزین به

ویژه برای مجرمین بی سابقه مشکل‌ساز هستند، چنان

که در مورد کیفرهای ۸ تا ۱۰ روز این مطالعات موید

این مطلبند که شوکی نجات‌بخش برای مشمولان تدابیر

جایگزین می‌توانند تلقی گردند. اما زندان‌های ۱۰ روز

تا ۳ ماه مضرت‌ترین کیفرها تشخیص داده شده‌اند زیرا

ضمن آنکه فاقد خصیصه ارباب‌انگیزی هستند به فرایند

جامعه‌پذیری بزهکار و روابط خانوادگی - شغلی او

خلل وارد می‌سازند حال آنکه بزهکاران مشمول این

حبس‌ها معمولاً خطرناک نیستند.

از دیگر ایراداتی که به حبس‌های کوتاه مدت ۱۰ روز

تا ۳ ماه وارد شده است عدم کفایت مدت برای اجرای

برنامه‌های اصلاحی - درمانی است. این دلایل سبب شد

که قانونگذار فرانسه نیز در سال ۱۹۷۵ ابتدا حبس‌های

کوتاه‌مدت را مشمول سیاست جایگزین نماید. اما این

به معنای برچیده شدن کامل نظام حبس‌های کوتاه‌مدت

تا سه ماه نیست، چرا که برای مثال در فرانسه از سال

۱۹۹۲ قاضی مکلف است در صورتی که انتخاب حبس

کوتاه مدت را به جایگزین آن ترجیح دهد انتخاب خود

را مستدل و مستند نموده و بدین ترتیب گزینش خود را

از ضمانت اجرا برخوردار سازد.

۳- اهمیت جایگزین‌ها

جایگزین‌ها سبب می‌شوند که دوران مجازات (نحوه

اجرا) به شیوه دیگری به انجام برسد. به این معنا که

مجازات اجرا می‌شود ولی در نحوه اجرای آن تفاوت

خواهد بود. برای مثال در بدیل نیمه آزادی، محکوم مجاز

به حفظ روابط خود با دنیای خارج زندان خواهد بود در

عین حالی که زندان را نیز تحمل می‌کند. بدیهی است

که این تدبیر نسبت به کسانی قابل اجرا خواهد بود که

نسبت به آنها اعتماد وجود داشته باشد و بتوان در حق

آنان نوعی ارفاق قائل شد.

از سویی دیگر باید به امتیازهای جایگزین‌ها نظیر

مبارزه با تکرار جرم و اجرای برنامه‌های اصلاحی مجرم

و بازپذیری او به اجتماع اشاره کرد. مثلاً در بدیل کار

عام‌المنفعه، مجرم مجاز به کار و حفظ رابطه خود با

جامعه خارج از زندان خواهد بود. نوع این کار قاضی

با توجه به نوع جرم ارتكابی تعیین می‌کند، چنان‌که در

جرایم رانندگی کسی که به خاطر رانندگی در حال مستی

مرتکب خلافی شده مکلف به کار در بیمارستان حوادث

و سوانح شده یا در روزهای آخر هفته در اورژانس‌ها کار

می‌کند و بدین ترتیب از نزدیک مجروحان رانندگی و

آلام آنها را مشاهده می‌کند و عبرت می‌گیرد. از دیگر

تکالیفی که قاضی می‌تواند برای این قبیل مجرم‌ان تعیین

کند کار در انجمن‌ها یا مراکز امدادرسانی به بزه‌دیدگان

است... این مراکز اهدافی چون معاضدت پزشکی و اجتماعی و فرهنگی و... را دنبال می‌کنند. در همین راستا باید به تدبیر جبران خسارت بزه‌دیده نیز اشاره کرد. در این شکل از تدابیر، پرداخت خسارت در حکم مجازات تلقی شده و بدین ترتیب مجرم از مجازات حبس رهایی پیدای می‌کند. این تدابیر:

۱- احساس مسئولیت را در بزه‌کار تقویت می‌نماید.

۲- او را با مفاهیم مال و مالکیت آشنا می‌سازد و به وی این امکان را می‌دهد که خسارت مالی ناشی از عملش را لمس کند.

بنابراین ملاحظه می‌شود که خصیصه قهرآمیز جایگزین‌ها از حبس کمتر نیست اما ضمن آن از خاصیت اقدامات تأمینی نیز برخوردار هستند. خصیصه اخیر به معنای اخف بودن بدیل‌ها نسبت به مجازات‌های حبس نیست و بنابراین بدیل‌ها را نباید دارای جنبه ارفاقی صرف دانست. تنها تفاوت آنها با حبس این است که قاضی با اطلاع دقیق از وضع مجرم، کیفر و ضمانت اجرای مناسب‌تری برای او در نظر می‌گیرد. جایگزین‌ها به قاضی اجرای مجازات‌ها - در فرانسه - اجازه می‌دهند تا در مرحله اجرا شیوه اعمال سالب آزادی را بنا بر شیوه جدیدی تنظیم نماید، آنچنان که کیفر سالب آزادی در محیطی غیر از محیط بسته به اجرا درآید. در نتیجه، اعمال و بکارگیری جایگزین‌ها زمانی مفید واقع می‌شود که قاضی همچون یک پزشک، آگاهانه به تجویز اقدام مقتضی مبادرت ورزد.

■ گفتار دوم: شرایط اجرا و اعمال جایگزین‌ها

در باب شرایط اعمال جایگزین‌ها می‌توان سه معیار در نظر گرفت و جایگزین‌ها را بر حسب این سه معیار دسته‌بندی کرد:

- معیار زمان صدور حکم.
- معیار مقامات قضایی تصمیم‌گیرنده.
- معیار افرادی که مشمول اقدامات جایگزینی قرار می‌گیرند.

۱- طبقه‌بندی جایگزین‌ها بر اساس معیار زمان صدور حکم

اصولا باید گفت که جایگزین‌ها در قلمرو جرایم جنحه‌ای و خلاف مورد استفاده قرار می‌گیرند. جرایم جنحه‌ای مشمول سیاست جایگزینی، جرایم معینی هستند که غالباً مشمول حبس‌های کوتاه مدت قرار می‌گیرند. همچنین در قلمرو خلاف‌ها، این خلاف‌های نوع پنجم (که شدیدترین خلاف‌ها و نزدیک به جنحه می‌باشند) هستند که مشمول جایگزین‌ها واقع می‌گردند. بدین ترتیب به هنگام صدور حکم، قاضی دادگاه جنحه یا خلاف خواهد توانست به جای حبس‌های کوتاه مدت، اقدامات دیگری را در حکم خود بگنجانند. این اقدام‌ها در دو ماده ۶ - ۱۳۱ و ۱۴ - ۱۳۱ قانون جزای فرانسه پیش‌بینی شده‌اند.

اقدامات جایگزینی در ماده ۶ - ۱۳۱ یازده مورد را شامل می‌شوند، ضمن آنکه در صدر ماده آمده که این جایگزین‌ها ممکن است به هنگام صدور حکم حبس به عنوان کیفر تکمیلی آن نیز منظور گردند.

این جایگزین‌ها عبارتند از:

- تعلیق پروانه رانندگی برای حداکثر ۵ سال.
- منع رانندگی برخی وسائط نقلیه برای حداکثر ۵ سال.
- لغو پروانه رانندگی همراه با ممنوعیت تقاضای مجدد برای حداکثر ۵ سال.
- ضبط وسیله نقلیه یا وسائط نقلیه متعلق به مجرم.
- متوقف کردن موقت وسیله نقلیه حداکثر به مدت یک سال.

- ممنوعیت حمل اسلحه مجوزدار یا داشتن اسلحه برای حداکثر ۵ سال.

- ضبط اسلحه‌ای که از آن مجرم است یا مجرم به آن دسترسی داشته است.

- ضبط پروانه شکار همراه با ممنوعیت تقاضای مجدد برای صدور آن حداکثر به مدت ۵ سال.

- ممنوعیت داشتن دسته چک یا صدور چک یا ممنوعیت استفاده از کارت‌های اعتباری به مدت حداکثر ۵ سال.

ضبط شیء یا آلتی که برای جرم به کار رفته یا قرار بوده است به کار برده شود یا از ارتکاب جرم حاصل شده باشد.

- ممنوعیت پنج ساله برخی از فعالیت‌های شغلی و اجتماعی به این شرط که تسهیلات آن فعالیت آگاهانه در ارتکاب جرم یا تدارک آن مورد استفاده قرار گرفته باشد (مصادق بارز اقدام تأمینی).

ماده ۱۴ - ۱۳۱ از همین قانون اقدام‌های جایگزین شامل خلاف‌های درجه پنجم را احصا نموده است:

- تعلق پروانه رانندگی به مدت یک سال.
- متوقف کردن وسیله نقلیه محکوم برای مدت حداکثر ۶ ماه.
- ضبط اسلحه مجرم یا تسهیلاتی که مجرم آزادانه به آنها دسترسی داشته است.
- ضبط پروانه شکار یا ممنوعیت تقاضای مجدد حداکثر یک سال.
- منع داشتن چک یا استفاده از کارت اعتباری به مدت حداکثر یک سال.
- ضبط مال حاصله از جرم.

۲- طبقه‌بندی جایگزین‌ها بر اساس معیار مقامات تصمیم‌گیرنده

مقامات تصمیم‌گیرنده در زمینه جایگزین‌ها بر حسب مورد، قاضی صادرکننده حکم (محکمه)، دادسرا و یا قاضی اجرای مجازات‌ها را شامل می‌گردند. قاضی صادرکننده حکم چنان‌که پیش‌تر گفته شد، مخیر خواهد بود که از میان مجازات حبس و جایگزین‌های آن یک مورد را انتخاب کند. بنابراین قاضی دادگاه، حق انتخاب میان این دو تصمیم را خواهد داشت. از مراجع دیگر تصمیم‌گیرنده در مورد جایگزین‌ها باید به دادسرا اشاره کرد. دادسرا در حقوق فرانسه اصولاً وظیفه اجرای محکومیت صادره را مطابق قانون به عهده دارد و هدف اجرای کامل و مفید مجازات را و اینکه اجرای مجازات شامل افرادی شود که در حکم از آنها نام برده شده است، دنبال می‌کند. دادسرا در خصوص کیفرهای حبس

همواره با مشاوران بازپذیری یا مربیان تربیتی و مشاوران پروبایسون که در سازمان زندان‌ها به کار مشغولند و با قاضی اجرای مجازات‌ها در تماس دائم‌اند، از سال ۱۹۵۸، ماده ۱ - ۷۰۹ قانون آیین دادرسی کیفری، مقام جدیدی را تحت عنوان قاضی مسئول اجرای مجازات‌ها ایجاد نموده است. این مقام پس از صدور حکم دادگاه، جانشین قاضی محکمه شده و از توانایی دخل و تصرف در چگونگی اجرای مجازات حبس برخوردار است. همچنین او مجاز خواهد بود که در مدت مجازات حبس با نظر دادگاه و یا در اجرای مجازات با نظر دادسرا، جرح و تعدیل نماید. ولی باید در نظر داشت که قاضی اجرای مجازات‌ها در فرانسه در مورد کیفرهای حبسی که در محیط باز باید سپری شوند دارای اختیارات گسترده‌ای است، حال آنکه در خصوص حبس‌های اجرا شده در محیط بسته (زندان) از اختیارات محدودی برخوردار است. به هر تقدیر قاضی اجرای مجازات‌ها برای انجام اختیارات خود، گاه مستقیماً دست به این اقدام می‌زند و گاه به عنوان عضو کمیته پروبایسون یا امدادرسانی به آزادشدگان از زندان عمل می‌کند.^۲

با توجه به آنچه گذشت می‌توان چنین گفت که در خصوص اعمال و اجرای جایگزین‌ها، قاضی اجرای مجازات‌ها، دادسرا و دادگاه به اتفاق یا مستقلاً اظهار نظر نموده و اقدام می‌نمایند و غایت اقدامات این مراجع، جلوگیری از اجرای محکومیت حبس یا تغییر در مدت یا نحوه اجرای آن است.

۳- جایگزین‌ها بر اساس کسانی

(مجرمانی) که مشمول آنها

قرار می‌گیرند

همان‌طور که گفته

شد، اصولاً در خصوص

جایگزین‌ها این مقامات

قضایی نظیر قاضی دادگاه،

دادسرا یا قاضی اجرای مجازات

هستند که به اتفاق یا مستقلاً

تصمیم می‌گیرند و بنابراین، نظر

محکوم‌علیه در این زمینه تأثیری

ندارد، ولی باید توجه داشت که در

دو مورد، جلب رضایت محکوم‌علیه

نیز لازم شمرده می‌شود:

نخست زمانی که قاضی بخواهد

مجرم را به انجام خدمات عمومی

محکوم کند. دلیل این جلب رضایت

آن است که بنا بر اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاقین

سازمان ملل و کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، قانون‌گذار

فرانسه کار اجباری را از هر نوع ممنوع نموده و بنابراین

در مورد کار - حتی برای شخص زندانی - حتماً باید

رضایت او جلب گردد.

دوم: در مورد صدور حکم بر مبنای حکم و مداوا و درمان

مجرم (به ویژه در مورد مجرمان جنسی) و برنامه‌های

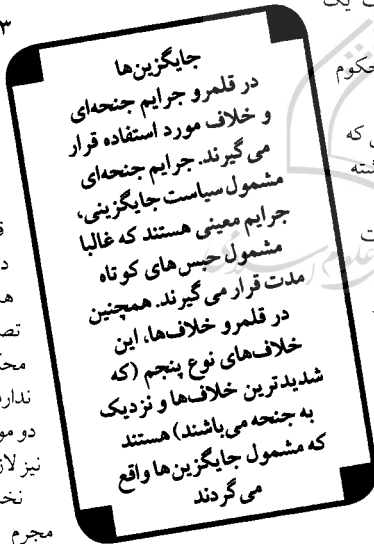
کنترل اجتماعی و قضایی باید رضایت بزه‌کار جلب

شود. در مورد افرادی که مشمول جایگزین‌ها واقع

می‌شوند معیارهایی چند باید لحاظ گردد:

سن، وضعیت سوابق و حال متهم، سوابق خانوادگی

و تحصیلی متهم.

سن متهم

اصولاً جایگزین‌ها در هر دو گروه سنی کبار و صغار را شامل می‌شوند ولی باید توجه داشت که تدابیر معمول در مورد اشخاص حقوقی، ضبط و جریمه است چرا که حبس و جایگزین‌های دیگر آن در خصوص آنها قابل اعمال نیستند. از جمله جایگزین‌هایی که برای دو گروه سنی صغار و کبار به کار می‌روند می‌توان به تعلیق ساده و توام با آزمایش، خدمات عمومی، حکم مداوا و درمان اشاره کرد. ولی پس از صدور حکم، قاضی اجرای مجازات‌ها می‌تواند از تدابیر دیگری چون تاسیس نیمه‌آزادی، کار در خارج زندان، آزادی مشروط یا نظارت الکترونیکی استفاده کند. نکته آخری که در باب سن باید بدان توجه داشت این است که جریمه‌های روزانه و کیفرهای ماده ۶ - ۱۳۱ قانون جزای فرانسه فقط شامل کبار می‌شوند.

سوابق کیفری

در مورد کیفرهای مندرج در ماده ۶ - ۱۳۱ باید گفت که سوابق کیفری متهم تأثیری ندارد. بنابراین کیفرها ممکن است شامل تکرارکنندگان جرم هم بشود. دلیل این موضوع آن است که در جرایم جنبه‌ای و خلاف که مشمول سیاست جایگزین‌ها واقع می‌شوند، با خطرناکی مجرمان مواجه نیستیم.

سایر جایگزین‌ها نظیر جریمه‌های روزانه و تعلیق همراه با کار عام‌المنفعه و یا توام با آزمایش برای سابقه قضایی زیر ۵ سال قابل اعمال‌اند. در مورد خدمات عمومی زمانی قابل صدور است که محکومیت متهم بدون احتساب تعلیق و به صورت قطعی از چهار ماه تجاوز نکند. در مورد آزادی مشروط چنانچه بزهکاری بدون سابقه باشد، باید یک دوم محکومیت خود را طی کرده باشد و اگر سابقه تکرار جرم داشته باشد دو سوم حبس خود را باید گذرانده باشد. در خصوص رژیم نیمه آزادی نیز زمانی قابل اعمال است که محکومیت مجرم حداکثر تا یک سال بوده باشد و سرانجام، در مورد جایگزین‌های کیفر سالب آزادی خارج از زندان (محیط باز) زمانی قابل صدورند که محکوم علیه قبلاً سابقه محکومیت بیش از چهار ماه نداشته باشد.

وضعیت کیفری

منظور از این وضعیت، میزان مجازات صادره در حکم و در مواردی، باقیمانده مجازاتی است که محکوم ملزم به تحمل آن است. قسمت اخیر (باقی مانده مجازات) شامل جرح و تعدیل و دخالت در نحوه اجرای کیفر می‌شود. در هر حال پیرامون میزان مجازات یا باقی مانده آن، قاضی محکمه یا قاضی اجرای مجازات‌ها در زمان صدور حکم یا در زمان شروع کیفر سالب آزادی یا در جریان اجرای آن، با توجه به شرایط مادی و خانوادگی و نیازها و شرایط جسمانی، تصمیم به فردی کردن مجازات می‌گیرند.

■ گفتار سوم: خصوصیات جایگزین‌های خاص یا ویژه

جایگزین‌های خاص یا ویژه که موضوع این گفتار را تشکیل می‌دهند از جمله جدیدترین جایگزین‌ها و نسل جدید جایگزین‌ها در حقوق جزا محسوب می‌شوند.

این ضمانت اجراها به دو دسته تقسیم می‌شوند:

ضمانت اجراهای خاص؛ شامل اعتیاد به الکل و مواد مخدر و جرایم جنسی و حکم مداوا و درمان راجع به آنها.

ضمانت اجراهای مربوط به نحوه و شیوه اجرای کیفر سالب آزادی، شامل نظارت یا مراقبت الکترونیکی.

۱- مکانیسم‌های خاص در مورد اعتیاد و جرایم جنسی

اصولاً مسئله تناسب بین تعقیب و جرم یا اصل مناسبت داشتن (مفید بودن) تعقیب کیفری^۲ در برخی نظام‌ها نظیر فرانسه به دادستان اجازه می‌دهد تا به جای صدور کیفرخواست مبادرت به صدور قرارهایی نماید تا به این وسیله، جرم در دادسرا و مرحله تحقیقات مقدماتی حل و فصل گردد. از جمله این قرارها می‌توان به قرار میانجی‌گری اشاره کرد که دادستان، شخص ثالثی را خارج از دادسرا و دادگاه تعیین می‌کند تا میان متهم و بزه‌دیده ماموریت میانجی‌گری انجام دهد تا چنانچه ماموریت موفقیت‌آمیز باشد از تعقیب کیفری متهم خودداری ورزد.

از دیگر قرارها در این زیرمجموعه، قرار مداوا و درمان است که دادستان در موردی به جای صدور کیفرخواست، برای متهم معتاد به الکل یا مواد مخدر صادر می‌کند تا چنانچه اعتیاد خود را ترک نماید از تعقیب کیفری او خودداری ورزد. اما همان‌گونه که در گفتار نخستین از این جزوه اشاره شد این قرارها با عنوان «قرارهای جایگزین کیفری» از بحث ما خارج‌اند.

بنابراین باید دید که به غیر از قرارهای مذکور چه مکانیسم‌های دیگری در رابطه با جرایم اعتیاد به عنوان جایگزین‌های کیفر سالب آزادی در حقوق فرانسه وجود دارند؟

در فرانسه اعتیاد به عنوان یک جرم در قانون جزا پیش‌بینی نشده بلکه در قانون دیگری به نام «قانون سلامت عمومی» مطرح شده است که در آن قاضی می‌تواند به جای اعزام معتاد به زندان، دستور یا حکم مداوا و درمان او را صادر کند و یا چنانچه در جریان رسیدگی به جرم، به اعتیاد متهم پی ببرد در صورتی که جرم ارتكابی از نوع خفیف باشد به جای صدور حکم حبس، وی را به مداوا و درمان اعتیاد محکوم نماید.

بدین ترتیب متهم با معرفی خود به مقام بهداشتی معتمد باید مبادرت به ترک اعتیاد خود نموده و دوران مداوا و درمان را با توجه به گواهی مقام بهداشتی در پایان به صورت موفقیت‌آمیز طی کند.

حکم مداوا و درمان ممکن است در چارچوب احکام تعویقی صادر شود، بدین ترتیب که متهم از خود قراین و اماراتی دال بر اصلاح نشان دهد به طوری که از این قراین چنین به دست آید که در شرف بازسازی و اصلاح است. در این صورت با رعایت سایر شرایط، با وجود احراز مجرمیت، هیچ حکم محکومیتی صادر نمی‌شود بلکه صدور حکم به مدت یک سال به تعویق می‌افتد تا چنانچه در این دوره یک ساله جرم و تخلفی از سوی متهم سر نزند و از سویی، متهم مبادرت به ترک اعتیاد خود نماید، اجرای مجازات در پایان دوره یکساله متغی می‌گردد. صدور دستور یا حکم مداوا و درمان از جمله مواردی است که جلب رضایت متهم در

آن ضروری است، زیرا مستلزم همکاری و مساعدت شخص معناد است و چنانچه وی به این امر رضایت نداشته باشد با عدم همکاری و مساعدت، ترک اعتیاد و اصلاح و بازسازی او میسر نخواهد گردید.

جرم دیگری که در این زیرمجموعه به بررسی آن می‌پردازیم جرایم جنسی اعم از جرم تجاوز به عنف، روابط جنسی با صغار و روابط جنسی گروهی و عمومی است. قانونگذار فرانسه در ژوئن ۱۹۹۸ اقدامات جدیدی را برای درمان مجرمان جنسی و مراقبت از آنها اتخاذ نمود. علت اتخاذ چنین اقداماتی وقوع جرایم جنسی فجیعی بود که سبب تهییج افکار عمومی می‌شد. یکی از رفتارهایی را که قانونگذار فرانسوی در این راستا جرم‌انگاری نموده است جرم «تورسیم جنسی» است که شامل کسانی می‌شود که برای رفع نیازهای بیمارگونه جنسی خود به کشورهای دیگر آسیایی - افریقایی، آمریکایی سفر می‌کنند.

بدیهی است که روابط جنسی اینگونه افراد، نوعاً بیمارگونه بوده و از آنجا که مقنن فرانسوی دریافت که کشورهای توریستی (چون تایلند) اینگونه رفتارها را جرم تلقی نمی‌کنند و تنها به درآمدهای مادی حاصله از تورسیم می‌اندیشند در نتیجه از سال ۱۹۹۸ مجازات‌ها و ضمانت اجراهایی را برای فرانسویان توریست مرتکب چنین رفتارهایی تعیین نمود که به موجب آن چنانچه یک فرانسوی در کشور بیگانه به روابط جنسی نظیر روابط و عملیات جنسی با صغار یا فیلم برداری از صغار در حین عمل یا بهره‌برداری جنسی از طریق اینترنت یا تولید صور قبیحه و مستهجن با اطفال ... مبادرت کند، در خاک فرانسه محاکمه و مجازات می‌شود. اما با توجه به ویژگی خاصی که در بیشتر این مجرمان وجود دارد - یعنی وجود حالات بیمارگونه در آنها - مقنن فرانسوی اقدامات خاصی را تحت عنوان اقدامات کنترل اجتماعی و قضایی نیز برای این قبیل بیماران روانی پیش‌بینی نموده است که به عنوان کیفر اصلی (جایگزین) اعمال می‌شوند.

این کنترل اجتماعی و قضایی به جای جنبه‌های تاده سال و جرایم جنایی تا ۲۰ سال حبس مجراست. چنانچه محکوم در دوران کنترل مرتکب تخلفی شود و یا از ارتکاب مقرر تبعیت نکند در صورتی که محکومیتش جنبه‌ای باشد تا دو سال حبس و چنانچه جنایی باشد تا ۵ سال حبس محکومیت‌پذیر است. تکالیف مجرم جنسی در دوران کنترل با تکالیف معمول در تعلیق توام با آزمایش مشترک است. این تکالیف مطابق ماده ۴۴ - ۱۳۲ قانون جزای فرانسه عبارتند از:

- ۱- محکوم باید به کلیه احضاریه‌های قاضی اجرای مجازات‌ها و کلیه مکاتبات مربوطه پاسخ دهد.
- ۲- محکوم باید به بازدیدها و کنترل مأموران زندان و مسئولان تعلیق آزمایشی تن دهد و اطلاعات درخواستی آنها را که عمدتاً به مشخص کردن نحوه زندگی و ممر درآمد محکوم می‌شود، در اختیار آنها قرار دهد.
- ۳- محکوم باید تغییرات آدرس محل کارش را به مأمور پروبایسیون یا تعلیق آزمایشی اعلام دارد.
- ۴- محکوم باید تغییرات آدرس منزل خود و کلیه جابه‌جایی‌های خود را که بیش از ۱۵ روز به طول می‌انجامد و بازگشت خود را به مأمور پروبایسیون اعلام دارد.

حسب به معنای موسع محسوب می‌شود - نیز نظارت قابل استفاده و کاربرد است، به این صورت که فرد مشمول حکم آزادی مشروط را می‌توان حداکثر به مدت یک سال مشمول پیروی از نظارت الکترونیکی به عنوان یک تکلیف قرار داد.

چگونگی اجرای نظارت الکترونیکی

در حقوق فرانسه قید «تحت نظارت قرار دادن» محکوم، بیانگر مفهوم محدودیت در فضا و مکان است که از آن به نوعی مفهوم منع را نیز می‌توان اراده کرد، نظیر منع غیبت در برخی زمان‌ها و مکان‌ها و یا منزل در ساعات معین و یا ممنوعیت غیبت در خارج از یک ساعت معین از محل معین.

مقام تصمیم‌گیرنده در مورد اعطای بدیل نظارت الکترونیکی در فرانسه قاضی اجرای مجازات‌ها است چرا که در این بدیل یک شیوه اجرای حبس محسوب می‌شود. بدین ترتیب قاضی اجرای مجازات در خصوص شخصیت محکوم، تحصیلات و شغل او و وجاهت اعطای این اقدام تحقیقات لازم را به عمل می‌آورد. برای مثال از جمله نکاتی که در خصوص نحوه اعمال نظارت الکترونیکی مدنظر قرار می‌گیرد، میزان مشارکت محکوم در انجام امور خانه است، نظیر بردن فرزندان به مدرسه و یا خرید منزل. بنابراین قاضی اجرای مجازات می‌تواند استثنائاتی را در حبس‌های منزلی به شرحی که گذشت، برای محکوم تعیین نماید.

علاوه بر اینها قاضی اجرا قادر است یک سلسله اقدامات تکمیلی که واجد حالت امدادی (کمکی) هستند به تکلیف محکوم بیافزاید. تکلیف امدادی که به تعلق آزمایشی نیز مربوط می‌شود در ماده ۴۳ - ۱۳۲ قانون جزا به شرح زیر آمده‌اند:

- در طول مدت نظارت محکوم باید خود را تحت کنترل‌های معین قرار داده و تکالیفی را انجام دهد.
- محکوم می‌تواند در این دوره از دوره‌های آموزشی و کارآموزی برخوردار باشد در صورتی که این دوره‌ها سبب تسهیل بازپروری اجتماعی او گردند.

موارد لغو نظارت الکترونیکی

قاضی اجرای مجازات‌ها می‌تواند در موارد زیر نظارت الکترونیکی را لغو کند:

- ۱- عدم رعایت تکالیف.
- ۲- عدم رعایت اقدامات تکمیلی.
- ۳- صدور حکم محکومیت جدید.
- ۴- خودداری از تغییر خواسته شده (اصلاح).
- ۵- چنانچه محکوم تقاضای لغو این اقدام و بازگشت به زندان را نماید.

همچنین اگر در مدت نظارت، محکوم مرتکب جرم یا تخلف جدیدی شود بی‌تردید به زندان بسته عودت یافته و از بابت جرم جدید نیز مجازات می‌گردد. چنانچه محکوم در دوران نظارت، قصد فرار یا طفره رفتن یا

زندان‌ها به عنوان مرجع مجری مجازات سالب آزادی است.

اعمال این تدابیر از جمله مواردی است که مستلزم کسب رضایت محکوم است و بنابراین محکوم می‌تواند به لحاظ ملاحظات خانوادگی، شغلی، اجتماعی و... حبس را بر نظارت در منزل ترجیح دهد. از جمله اهداف این تدبیر، کنترل لحظه به لحظه و پا به پای حرکات و اعمال محکوم در محل نگهداری و حصول اطمینان از انجام تکالیف مقرر در منزل است. مانند آنکه محکوم در شعاع معینی باقی بماند و یا به برخی از اماکن رفت و آمد ننماید (curfew).

بنابراین ملاحظه می‌شود که نظارت الکترونیکی ناشی از دو پیش‌است: پیش‌ثبت این نظارت مبتنی بر این اصل است که محکوم در شعاع معینی زندگی کند و پیش‌منفی این مراقبت بر این اصل استوار است که محکوم حق رفت و آمد آزادانه به هر مکانی را نداشته باشد.

برای اعمال نظارت الکترونیکی دو تکنیک وجود دارد: تکنولوژی فعال و تکنولوژی انفعالی.

روش فعال

در این روش از ارتباط میان دو دستگاه فرستنده کوچک (۷۰ m) و گیرنده نصب شده در منزل محکوم، برای کنترل و نظارت وی استفاده می‌شود. گیرنده در منزل و از طریق تلفن به کامپیوتر مرکز نظارت متصل است و بدین ترتیب رایانه مرکزی با دریافت علایمی گزارش حبس منزلی را تهیه می‌نماید.

روش انفعالی

در روش منفعل، موسسه مسئول نظارت، با تلفن‌های مقطعی از حضور محکوم در منزل اطمینان حاصل می‌نماید. گاهی اوقات با وصل وسایلی چون الکل سنچ به رایانه مرکزی میزان الکل مصرف‌شده توسط محکوم تشخیص داده می‌شود. همچنین از طریق این رایانه، امکان تشخیص صدا و هویت فرد محکوم در منزل نیز میسر است.

شرایط اعطای بدیل نظارت الکترونیکی

بزهکاری که به حبس حداکثر تا یک سال محکوم می‌گردند و همچنین محکومینی که باقیمانده حسابشان از یک سال تجاوز نمی‌کند مشمول تدبیر نظارت الکترونیکی قرار می‌گیرند. از جمله مهمترین شرایط اعطای این جایگزین، جلب رضایت محکوم در حضور وکیل اوست، اما باید در نظر داشت که این رضایت راجع به اصل نظارت الکترونیکی است و در نتیجه، دست قاضی مسئول در مورد نحوه اعمال و اجرای آن باز است. از سویی دیگر مجرم می‌تواند نظر پزشک متخصص در خصوص استفاده و حمل می‌چند الکترونیکی را از جهت ایجاد عوارض و اختلالات عروقی استعلام نماید و نکته آخر در این زمینه آن است که در مورد آزادی مشروط - که خود نیز یک جایگزین

۵- محکوم باید قبل از هرگونه جابه‌جایی به خارج از کشور، از قاضی اجرای مجازات‌ها اجازه بگیرد.

در ادامه، به تکالیف ذکر شده موارد جدیدی اضافه شده است:

- ۱- ممنوعیت حضور در برخی اماکن به ویژه اماکنی که صغار در آنجا حضور دارند مثل حوالی مدرسه و پارک‌ها (در حکم اقدام تامینی).
  - ۲- منع رفت و آمد با برخی اشخاص مثلا خانواده‌هایی که دادگاه تعیین می‌نماید. (در حکم اقدام تامینی).
  - ۳- منع از انجام برخی فعالیت‌ها نظیر معلمی، مربیگری... (در حکم اقدام تامینی).
- علاوه بر این کنترل اجتماعی - قضایی، چنانچه محکوم از نظر پزشکی بیمار تشخیص داده شود، مداوا و درمان نیز به تکالیف بالا افزوده می‌شود. دستور مداوا و درمان چنانچه در زمان اجرای مجازات حبس ضروری تشخیص داده شود، از وظایف قاضی مسئول اجرای مجازات‌ها است. اگر محکوم در زندان به سر می‌برده و در حال تحمل کیفر حبس باشد و در این زمان، مداوای وی ضروری تشخیص داده شود، در این صورت با تصمیم و پیگیری قاضی اجرای مجازات‌ها به بیمارستان یا کلینیک خاص اعزام می‌شود.

واکنش‌های عملی در قبال جایگزین‌های ویژه مجرمان جنسی

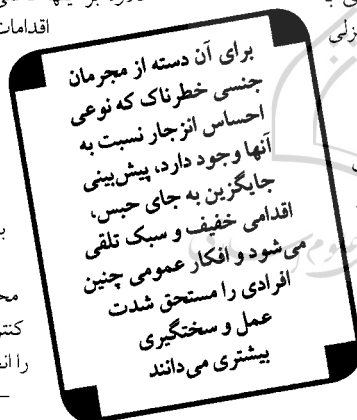
جایگزین‌های ویژه مجرمان جنسی واکنش‌هایی را در حقوق فرانسه برانگیخته‌اند. از جمله اینکه با توجه به شخصیت پیچیده مجرمان جنسی و مداوای آنها به منظور مبارزه با تکرار جرم جنسی، تشخیص مداوا و درمان مناسب کاری است بس دشوار، به ویژه آنکه در غالب موارد رضایت مجرم ضروری است. بنابراین چنانچه مجرم در برابر درمان از خود مقاومت نشان دهد قطعا از کارایی درمان کاسته می‌شود.

ایراد دیگر آن است که برای آن دسته از مجرمان جنسی خطرناک که نوعی احساس انزجار نسبت به آنها وجود دارد، پیش‌بینی جایگزین به جای حبس، اقدامی خفیف و سبک تلقی می‌شود و افکار عمومی چنین افرادی را مستحق شدت عمل و سختگیری بیشتری می‌دانند.

۲- مکانیسم‌های مربوط به نحوه و شیوه اجرای کیفر سالب آزادی (نظارت یا مراقبت الکترونیکی)

این مکانیسم که در مرحله اجرای کیفر حبس مطرح می‌شود شیوه‌ای جهت نحوه اجرای کیفر سالب آزادی محسوب می‌گردد که در جریان آن محکوم، مجازات حبس خود را به جای زندان در منزل خود سپری می‌کند و بدین جهت به حبس‌های منزلی یا بدون میله مشهور شده است. این تدبیر که اخیرا و به وسیله قانون ۱۹۹۷ وارد حقوق فرانسه شده دارای شکل‌های مختلفی می‌تواند باشد:

یکی از شکل‌های اعمال نظارت الکترونیکی، واگذاری کنترل تعدادی از مشمولان حکم به یک موسسه خصوصی از سوی سازمان زندان‌هاست که در جریان آن سازمان زندان‌ها، قراردادی را به موسسه خصوصی منعقد می‌نماید. شکل دیگر اعمال این شیوه، کنترل مستقیم سازمان

خشتی کردن عملکرد دستگاه‌های منصوب را داشته باشد و یا اختلالی در این دستگاه‌ها ایجاد کند، در حکم فرار محسوب شده و مطابق ماده ۲۹ - ۴۳۴ قانون جزا به عنوان محکوم فراری با او رفتار می‌شود. چنانچه محکوم در مدت نظارت مرتکب تخلفی گردیده که در جریان آن به شخص ثالثی ضرر و خسارتی وارد آید، از نظر اداری سازمان زندان‌ها مسئول ضرر وارده خواهد بود. ماموران زندان با نظر قاضی اجرای مجازات‌ها مجاز به ملاقات محکوم در منزل وی خواهند بود. در این صورت اجازه محکوم برای بازدید و ورود مأمورین به منزل ضروری است و چنانچه محکوم اجازه ندهد در حکم غیبت و تخلف محسوب می‌گردد و در نتیجه به زندان بسته قابل عودت خواهد بود. ۴

نتیجه

نظارت الکترونیکی چه از نوع فعال و چه انفعالی، علاوه بر کنترل نیروی انسانی نیازمند تکنولوژی پیشرفته نیز است که خود مستلزم بهره‌مندی از نیروهای متخصص، کارمند و دستگاه‌های پیشرفته است. بدین ترتیب با ورود نظارت الکترونیکی در قلمروی جایگزین‌های کیفر سالب آزادی امروزه شاهد مداخله فن‌آوری جدید در اجرای کیفر حبس هستیم، به این معنا که کیفر حبس به واسطه این نظارت، تقریباً از انحصار صرف انسان‌ها و ضرورت حضور فیزیکی زندانبانان خارج شده است.

پرسشی که در این راستا مطرح می‌شود این است که آیا نظارت الکترونیکی از نظر اقتصادی به صرفه است یا خیر؟ در پاسخ باید در نظر داشت که همان‌طور که در یک کارخانه اتوماتیک خودروسازی، به جای ۵۰ کارگر در یک کارخانه عادی، تنها دو نفر کار می‌کنند و در نتیجه، ۴۸ نیرو صرفه جویی می‌شود، در حبس‌های «بدون میله» نیز یک مرکز کنترل، همزمان قادر به کنترل ۳۰ زندانی است و از آنجا که احتمال اشتباه دستگاه‌های کنترل تقریباً صفر است، در نتیجه، چنین کنترل دقیقی قطعاً از نظر اقتصادی سبب صرفه‌جویی در بودجه‌ها و هزینه‌های زندان‌ها می‌شود.

گفتار چهارم: چگونگی و نحوه اجرای جایگزین‌های تعیین شده در حکم و انواع آنها

جایگزین‌های کیفر سالب آزادی از نظر چگونگی و نحوه اجرای آنها موارد متعددی را به شرح زیر شامل می‌شود:

جریمه نقدی، تعلیق، تعلیق توأم با آزمایش، تعلیق همراه با تکلیف انجام یک کار عام‌المنفعه، نیمه آزادی، کیفرهای سالب یا محدودکننده حقوق، جریمه روزانه و کارهای عام‌المنفعه.

جایگزین‌های ذکر شده خود نیز از لحاظ قدمت و پیشینه به دو دسته تقسیم می‌شوند:

دسته اول، شامل جایگزین‌های جدید و معاصر نظیر کار عام‌المنفعه و جریمه‌های روزانه، که البته مصادیق دیگری از این دسته، همچون نظارت الکترونیکی پیش‌تر مورد بحث واقع شد.

در این گفتار، جایگزین‌های ذکر شده را به ترتیبی که گذشت مورد بررسی قرار خواهیم داد:

۱- جایگزین‌های متداول یا سنتی

(الف) جریمه نقدی (Fine)

شکل مقطوع جریمه نقدی (Fix)، یعنی جریمه‌ای که فاقد حداقل و حداکثر باشد و قاضی یا جانشین وی به هنگام تعیین آن، حق فردی کردن را نداشته باشند، از قدیمی‌ترین و نخستین جایگزین‌های حبس به حساب می‌آید. جریمه از نظر حقوقی شامل مبلغی است که محکوم به خزانه دولت می‌پردازد و بنابراین با ضرر و زیان و خسارت بزه‌دیده متفاوت است.

شرایط اجرای جریمه نقدی

جریمه، یک کیفر عمومی محسوب می‌شود که نسبت به همه جرایم قابل اعمال است به جز در جنایات که به ندرت پیش‌بینی می‌شود. برای مثال در باب جرایم مواد مخدر به موجب ماده ۳۴ - ۲۲۲ قانون جزای فرانسه کسی که به تولید، توزیع یا فروش مواد مخدر مبادرت ورزد علاوه بر حبس به پرداخت جریمه نیز محکوم می‌گردد. در باب جرایم جنحه‌ای و خلاف، جریمه، مجازات بسیار متداولی است.

در جرایم جنحه‌ای، حداقل جریمه ۲۵۰۰ فرانک و حداکثر آن بر حسب جرایم، متفاوت است. در جرایم خلافی نیز باید گفت که جریمه تقریباً تنها کیفر است. با توجه به طبقه‌بندی جرایم خلافی در حقوق فرانسه به پنج درجه، جریمه‌های این جرایم از مبلغ ۲۵۰ فرانک آغاز و تا ۱۰ هزار فرانک ادامه می‌یابد. اما چنانچه خلاف از نوع پنجم (شدیدترین نوع خلاف و نزدیک به جنحه) باشد در صورت ارتکاب مجدد (تکرار جرم) مبلغ ۱۰ هزار فرانک دو برابر می‌شود که البته منوط به پیش‌بینی در ماده قانونی است.

در خصوص اشخاص حقوقی نیز کیفر نقدی (جریمه) بسیار متداول است و مبلغ آن ۵ برابر مبلغ جریمه اشخاص حقیقی است.

نحوه وصول جریمه

همان‌طور که گفته شد محکوم اصولاً جریمه را به خزانه دولت و یا مستقیماً به مأمور وصول جریمه می‌پردازد. چنانچه محکوم از پرداخت جریمه خودداری ورزد، اداره دارایی یا خزانه دولت خواهد توانست به نام دادستان و با معاضدت دادرسا در مقام وصول آن برآید که در صورت عدم پاسخ از سوی محکوم، از دادرسا حبس محکوم تقاضا می‌شود و این تقاضا به محل اقامت یا آخرین محل اقامت او ابلاغ می‌گردد. در این صورت محکوم به حبس اعزام می‌شود که با نظام حبس‌های سالب آزادی متفاوت است زیرا حبس بدل از جریمه محسوب نمی‌شود. (Imprisonment in lieu of fine or for debt).

اجبار جسمانی یا اجبار تنی

«وسیله قهرآمیزی» برای ملزم ساختن محکوم به پرداخت جریمه به حساب می‌آید، ولی جایگزین نهایی جریمه نمی‌شود. حبس (اجبار تنی) محکوم عاجز از پرداخت جریمه شرایط و قیودی به شرح زیر دارد:

- در مورد جریمه‌های از ۱۰۰۰ تا ۳۰۰۰ فرانک معادل ۵ روز حبس.

- در مورد جریمه‌های از ۳ تا ۱۰۰۰۰ فرانک تا ده روز

حبس

- در مورد جریمه‌های از ۱۰ تا ۲۰ هزار فرانک تا بیست روز حبس.

- در مورد جریمه‌های از ۲۰ تا ۴۰ هزار فرانک تا ۳۰ روز حبس.

- در مورد جریمه‌های از ۴۰ تا ۸۰ هزار فرانک تا حداکثر دو ماه.

- زمانی که مبلغ پرداخت نشده از ۸۰ هزار فرانک تجاوز کند، مدت «حبس به عنوان اجبار محکوم به پرداخت جریمه» نیز به طول بیانجامد. بدین ترتیب، ملاحظه می‌شود که از مبلغ سه هزار فرانک به بالا، قاضی در مورد میزان حبس از اختیار فردی کردن مجازات برخوردار است.

همچنین از جمله نکات قابل توجه در مورد نحوه وصول جریمه آن است که دادستان نیز می‌تواند با توجه به شرایط اوضاع و احوال محکوم، تاریخ وصول جریمه را به تاخیر اندازد. همچنین او قادر است وصول مبلغ جریمه را تقسیم کند، در این صورت تقسیم به عهده وزارت دارایی خواهد بود.

ارزیابی کیفر جایگزین جریمه نقدی

کیفر نقدی از جمله کیفرهایی است که به موجب ماده ۲۴ - ۱۳۲ از قانون جزای فرانسه، مشمول فردی کردن (شخصی کردن) مجازات‌ها واقع می‌گردد. از سویی دیگر، در چارچوب اصل فردی کردن، دادگاه میزان جریمه را بر حسب درآمدهای محکوم و مخارج زندگی او تعیین می‌کند. از جمله معیارهای دیگر در تعیین مبلغ جریمه که مورد توجه دادگاه واقع می‌شود میزان خسارت وارد بر مجنی علیه است.

در راستای ارزیابی این تدبیر جایگزین حبس باید به امتیازها و اشکال‌های وارد بر آن نیز اشاره کرد. از جمله امتیازهای کیفر نقدی آن است که چنانچه مهم به لحاظ اشتباه قضایی محکوم شده باشد، پرداخت جریمه قابل جبران است. همچنین محکومیت به پرداخت جریمه برای محکوم دارای آثار سوء اجتماع‌زدایی نیست و به فرایند جامعه‌پذیری وی خللی وارد نمی‌سازد. دیگر آنکه تدبیر «اجبار تنی» تهدیددی موثر برای محکومانی است که از ادای دین خود طفره می‌روند تا سرانجام آنان را مجبور به پرداخت دین خود نماید.

ولی کیفر جریمه از ایرادهایی نیز برخوردار بوده است:

ضعیف بودن جنبه ارعابی و ورود خدشه بر اصل برابری بزهکاران، از عمده‌ترین ایرادهای وارد بر جریمه است. به این توضیح که اگر جریمه، تدبیری مناسب و موثر برای بزهکاران فقیر به حساب می‌آید، ارفاقی برای ثروتمندان به شمار می‌رود. با توجه به این ایرادها بوده است که امروزه تدبیر جدیدی تحت عنوان جریمه‌های روزانه در کنار جریمه مقطوع ابداع شده است که در گفتارهای آینده به شرح آن خواهیم پرداخت.

ب) تعلیق (اجرای مجازات)

تاسیس تعلیق اجرای مجازات چنان که از نامش پیداست شیوه‌ای برای اجتناب از اجرای کیفر حبس محسوب می‌شود تا یک جایگزین برای این مجازات.

نهاد تعلیق در جریان پیدایش مکتب تحقیقی و در

نتیجه تغییر رویکرد از «جرم‌مداری» به «مجرم‌مداری» و به دنبال اهمیت یافتن پرونده شخصیت متهم، برای نخستین بار در ۱۸۹۱ وارد حقوق فرانسه شد. از آنجا که قاضی محکمه در جریان صدور حکم قادر خواهد بود که با استفاده از نهاد تعلیق، مجرم را از تحمل مجازات حبس، معاف سازد و بدین وسیله به فردی کردن مجازات مبادرت ورزد، در نتیجه، تاسیس تعلیق نیز جایگزینی برای حبس به شمار می‌رود.

فلسفه نهاد تعلیق را باید نوعی احتیاط به مجرمان بی‌سابقه و مبارزه با آثار جرم‌زای زندان دانست که با گذشت زمان، دامن کیفرهای سالب یا محدودکننده حقوق را نیز گرفت. در حقوق فرانسه تعلیق شامل کیفرهای تکمیلی و همچنین اشخاص حقوقی نیز می‌گردد. همچنین، تعلیق کیفرهای سالب یا محدودکننده حقوق مندرج در مواد ۶ - ۱۳۱ و ۱۴ - ۱۳۱ قانون جزای فرانسه را شامل می‌شود ولی هیچ‌یک از انواع ضبط و توقیف اموال را در بر نمی‌گیرد. تعلیق جرم‌های روزانه و خدمات عمومی را نیز شامل نمی‌شود. علاوه بر جرم‌های روزانه برخی از جرم‌ها نظیر جرم‌های مالیاتی، گمرکی، جرم‌های ناشی از جرایم مربوط به جنگل‌ها و مراتع، جرایم علیه مقررات مالیاتی در مورد قمارخانه‌ها و الکل و دخانیات، نیز مشمول تعلیق واقع نمی‌شوند.

شرایط اعطای تعلیق

تعلیق در مورد جرایم جنایی یا جنحه‌ای که کیفر حبس آنها برابر یا کمتر از ۵ سال است به کار می‌رود. همچنین تعلیق، مجرمان بی‌سابقه یا مجرمانی را که ۵ سال پیش از ارتکاب آخرین جرم به محکومیت جدیدی محکوم نشده باشند، در بر می‌گیرد. نهایت آنکه تعلیق شامل جرایم سیاسی و نظامی نیز می‌گردد. بنابراین ملاحظه می‌شود که تعلیق در حقوق فرانسه در مفهوم موسع آن در نظر گرفته شده است.

آثار تعلیق

تعلیق در فرانسه ممکن است که شامل مجازات حبس یا قسمتی از آن شود و در هر حال مدت آن حداکثر ۵ سال است. تاریخ تعلیق از زمان قطعیت حکم آغاز می‌شود. چنانچه تعلیق، جزئی باشد (شامل قسمتی از مجازات حبس) در این صورت مدت تعلیق، در طول اجرای کیفر قطعی، معلق خواهد بود.

در صورتی که در مدت تعلیق (دوره ۵ ساله)، محکوم مرتکب جرم جدیدی شود، تعلیق فوراً لغو و اجرای مجازات حبس یا مجازات جرم جدید جمع می‌شود و بنابراین جرم اخیر ممکن است مشمول تکرار جرم واقع گردد. بنابراین محکومیت تعلیق مانع از مقررات تکرار جرم نیست.

نکته ظریفی که در خصوص تعلیق در حقوق فرانسه باید در نظر داشت این است که قاضی محکمه می‌تواند به صورت مستدل و مستند، محکوم مشمول تعلیق را که مرتکب جرم جدیدی شده است همچنان از تعلیق برخوردار کرده و به الغای تعلیق مبادرت نورزد.

ارزیابی تاسیس تعلیق ساده

نهاد تعلیق همچون سایر تاسیسات حقوقی از امتیازها

و کاستی‌هایی برخوردار بوده است: از جمله امتیازهای این تاسیس می‌توان به تراکم‌زدایی یعنی کاستن از بار زندان و تعداد زندانیان و صرفه‌جویی برای دولت در هزینه‌های زندان‌ها و نهایتاً نمایاندن اعتماد نسبت به شخص بزه‌کار اشاره کرد. اما در کنار این محاسن از معایب نهاد تعلیق نیز نباید غافل بود.

شرایط اعطای تعلیق بسیار محدود است زیرا مدت آزمایش (دوره ۵ ساله) غیرقابل تغییر است. لغو این دوره پس از انقضای ۵ سال به صورت خودکار بوده و قاضی هیچ نقشی در جرح و تعدیل آن ندارد.

از دیگر انتقادهایی که به تعلیق وارد شده این است که از صلابت و کارایی کیفر حبس کاسته است چرا که در اذهان عامه مردم، کیفری قهرآمیز و دارای وصف ارباب‌انگیز به شمار نمی‌آید و در نتیجه در نظر مردم نوعی تیره محسوب می‌شود. همچنین در دوران تعلیق هیچ‌گونه کمک و کنترل و نظارتی بر بزه‌کاری وجود ندارد. به همین جهت بوده است که پس از حدود ۷۰ سال، شکل جدیدی از تعلیق با عنوان تعلیق آزمایشی ابداع شد. اگرچه نهاد تعلیق ساده در فرانسه توسط قانونگذار پذیرفته شد ولی تاسیس اخیر از حقوق انگلستان وارد حقوق فرانسه شد. ویژگی تاسیس جدید آن است که محکوم در دوران تعلیق به حال خود رها نمی‌شود بلکه نوعی نظارت بر او وجود دارد که این نظارت مقطعی بر مجرم سبب شده است تا تعلیق آزمایشی، مکانیسمی برای اصلاح و درمان مجرمان در محیط باز به جای تحمل حبس در زندان بسته تلقی شود:

ج (تعلیق توأم با آزمایش

تعلیق همراه با آزمایش در سال ۱۹۵۸ با الهام از تاسیس Probation انگلیسی وارد حقوق فرانسه شد. این تاسیس که خاص اشخاص حقیقی (نه حقوقی) است در مورد جرایم جنایی یا جنحه‌ای که حداکثر مجازات قانونی آنها ۵ سال باشد، کاربرد دارد. برخلاف تعلیق ساده، نظام پروبایسون در حالی که شامل جرایم نظامی می‌گردد، جرایم سیاسی را در بر نمی‌گیرد. مفهوم آزمایش

در این نوع از تعلیق، گذراندن دوران تعلیق

همراه با نوعی کنترل و نظارت است و دوره آزمایش بین ۱۸ ماه تا ۳ سال را شامل می‌شود. در این مدت، محکوم تحت نظر بوده و مکلف به انجام تکالیفی می‌شود و در پایان مدت آزمایش است که محکومیتش اجرا شده تلقی می‌گردد.

دوران تعلیق آزمایشی اصولاً شامل دو نوع کمک است: کمک‌های اجتماعی - کمک‌های کنترلی و نظارتی. در مورد کمک‌های اجتماعی هدف آن است که تلاش‌های محکوم در دوران تعلیق موفقیت‌آمیز باشد. در مورد کمک‌های نظارتی و کنترلی، هدف، تنبیه مجرم و هشدار برای جلوگیری از تکرار جرم اوست. اقدامات کنترلی در ماده ۲۴ - ۱۳۲ قانون جزای فرانسه احصا شده‌اند:

- محکوم در دوران تعلیق باید به احضاریه‌های قاضی اجرا پاسخ دهد.

- چنانچه قاضی اجرا شخصاً یا نماینده قاضی اجرا به ملاقات محکوم رفتند وی باید این بازرسی را بپذیرد. محکوم مکلف است که در صورت تقاضا وسیله امرار معاش خود را برای قاضی اجرا توجیه نماید.

- محکوم باید مراتب تغییر شغل خود را به قاضی اجرا اعلام دارد.

- محکوم باید تغییر اقامتگاه خود و هرگونه جابه‌جایی و مسافرتی را که بیش از ۱۵ روز به طول بیانجامد به قاضی اجرا اطلاع دهد.

- محکوم باید برای هرگونه مسافرت به خارج از قاضی اجرا اجازه کسب کند.

علاوه بر این تکالیف عمومی، محکوم ممکن است مشمول یک سلسله تکالیف خاص بر اساس ماده ۴۵ - ۱۳۲ نیز قرار گیرد. این تکالیف دسته‌ای از اقدام‌های سه‌گانه زیر را در بر می‌گیرد:

۱- اقداماتی که برای سلامت محکوم لازم است چنان که مجرم باید معاینات پزشکی را که از سوی قاضی اجرا لازم تشخیص داده می‌شود، انجام داده و تنبیه به معالجه دهد (تکلیف درمان)؛ دیگر آنکه به مشروب‌فروشی‌ها رفت‌وآمد نکند و برخی از مشاغل معین را انجام ندهد (اقدام تامینی).

۲- اقداماتی که برای پیشگیری از جرم محکوم لازم است مانند عدم رانندگی برخی خودروها، عدم انجام برخی مشاغل، عدم رفت و آمد به برخی مکان‌های معین، عدم شرکت در شرط‌بندی و قمار، (مانند عدم حضور در میادین اسب‌دوانی)، عدم رفت و آمد با بزه‌دیده و عدم حمل و داشتن اسلحه.

۳- اقدام‌هایی که به منظور ترمیم خسارات محکوم‌ه قرار می‌گیرد، مثل پرداخت جرمه.

پی‌نوشت‌ها:

۱- برای آگاهی بیشتر در این زمینه بنگرید به محمد آشوری، جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین، تهران، انتشارات گرایش، چاپ اول، ۱۳۸۲.

۲- برای آشنایی بیشتر با وظایف و اختیارات قاضی اجرای مجازات‌ها او در حقوق فرانسه بنگرید به بولک (برنار)، کیفرشناسی، ترجمه دکتر ع. ح. نجفی ابرندآبادی، انتشارات مجد، چاپ سوم، ۱۳۸۲.

۳- برای آشنایی بیشتر بنگرید به خزانی (دکتر منوچهر)، سیستم قانونی بودن و موقعیت داشتن تعقیب کیفری، مجله تحقیقات حقوقی، ش ۲، ۱۳۶۵؛ خزانی (دکتر منوچهر)، فرایند کیفری، انتشارات گنج دانش، ص ۱۰ و به بعد.

۴- یکی از کاربردهای روش نظارت الکترونیکی و حبس‌های منزلی در مورد بزه‌کاران مواد مخدر است. برای آگاهی بیشتر بنگرید به رایجیان اصلی (مهرداد)، درمان مواد مخدر و حبس‌های منزلی، مجله حقوقی و قضایی دادگستری، پاییز ۱۳۸۰، ص ۱۰۵ تا ۱۲۴.

تعلیق در مورد جرایم جنایی یا جنحه‌ای که کیفر حبس آنها برابر یا کمتر از ۵ سال است به کار می‌رود. همچنین تعلیق، مجرمان بی‌سابقه یا مجرمانی را که ۵ سال پیش از ارتکاب آخرین جرم به محکومیت جدیدی محکوم نشده باشند، در بر می‌گیرد. نهایت آنکه تعلیق شامل جرایم سیاسی و نظامی نیز می‌گردد. بنابراین مفهوم موسع آن در نظر گرفته شده است